

Towards a Sociology
concerning the
Tutoring
Phenomenon: an
Indispensable "Evil"

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

ADRIAN HATOS, NICOLETA CHIONCEL

The purpose of our study is to conceptualise the "private tutoring" practice, as a part of the "shadow education" and to build up a theoretical model based on the reference works in the field. The results are based on the study realized within the project "Center for Consultance in the School Management and Marketing" financed by Open Society Foundation - Romania. The study was realized on a sample of 357 high-school students from IX to XII grade and their parents. Our analysis shows that the interplay between the educational and social systems generates the existence of a "shadow education". The final part of the paper is dedicated to the effects on the Romanian educational system created through the perpetuation of the "private tutoring market". Also the possible measures for the educational policy are presented.

Introducere

Meditațiile fac parte din categoria interesantă de fenomene sociale care sunt omniprezente, problematice, dar despre care nu se vorbește mai deloc¹. Evident, nu pentru că nu ar avea importanță, ci deoarece simplul fapt al apelului din partea unui număr impresionant de copii și părinți la forme neinstituționalizate de instrucție pare a pune serios sub semnul întrebării presuposițiile care ghidează înțelegerea învățământului în România. Atunci când se discută despre acest fenomen locuitorii dau dovadă evidentă de *allodoxia*, de reprezentare mistificată a fenomenului, iar luările lor de poziții sunt orientate mai degrabă către reproducerea sistemului de presuposiții care susține aceste interpretări. Pozițiile exprimate la noi față de acest fenomen sunt în consecință negative: meditațiile reflectă slaba calitate a învățământului românesc, scapă controlului autorităților pedagogice, reprezintă o concurență semi-legală învățământului formal sau degradează semnificațiile poziției didactice, pe care o reduce la dimensiunea strict pecuniară. Opiniile simțului comun sunt adeseori de un eticism radical: meditațiile sunt o formă de corupție sau de prostituție intelectuală. Evident, sunt și opinii mai judicioase, cum ar fi cea exprimată de Miroiu și colaboratorii potrivit căreia expansiunea meditațiilor ar fi justificată, în parte, de sporirea competitivității accesului la acreditări școlare (Miroiu și colab. 1999, pp. 38-40).

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

Nu este în intenția noastră să investigăm funcționarea spațiului discursiv care îmbracă practica meditațiilor cu sensuri derivate din normativitatea socială. Extensiunea fenomenului și circumspecția cu care este tratat legitimează însă încercarea de a construi un model care să explice fenomenul, să-i discute semnificațiile sociale și, printre altele, să demonstreze natura ideologizată a majorității argumentelor cu care meditațiile sunt ținute la stălpul infamiei.

Obiectivele studiului de față răspund necesităților care rezultă din situația interesantă, remarcată mai sus, a meditațiilor. Vom căuta în studiul de față i) să conceptualizăm practica meditațiilor într-un cadru teoretic specific sociologiei educației; ii) să construim un model explicativ, validat empiric, al meditațiilor; iii) să discutăm consecințele în planul mobilității sociale și posibile deschideri pentru politici în domeniu.

Organizarea meditațiilor

Teoria care instrumentează studiul nostru propune deja o listă a utilităților pe care le acoperă educația paralelă pentru beneficiarii ei. Aceasta este însă exprimată în conceptele teoriei și nu permite întotdeauna înțelegerea funcționării concrete a mecanismelor pe care le analizăm.

Pe scurt, educația paralelă poate servi următoarelor obiective:

- promovarea examenelor care decid alocarea în cadrul sistemului de învățământ (admitere la liceu, bacalaureat, admitere la studii postliceale),
- achiziționarea de cunoștințe "vandabile" (limbi străine, informatică, de pildă),
- acoperirea anumitor handicapuri sau sporirea competitivității în anumite domenii.

Meditațiile implică, pe de o parte, unul sau mai mulți elevi și, pe de altă parte, un tutor. Frecvența meditațiilor este negociată. Meditațiile sunt plătite, tarifele fiind, în anumite limite, negociabile². Meditatorii tind, totuși, să practice tarife fixe, variațiile intraindividuale fiind probabil

legate de eforturile de poziționare pe piață. Date empirice privind frecvența apelului la meditații în rândul elevilor din liceele orădene, în vara anului 1999, se găsesc în secțiunea empirică a acestui studiu. Meditator poate fi orice persoană a cărui competență vis-à-vis de obiectivele elevului este recunoscută de beneficiar. În marea majoritate a cazurilor, cei care prestează aceste servicii sunt profesori de liceu, cadre universitare, studenți sau specialiști (de exemplu, ingineri pentru disciplinele reale).

Teorie

O diferență esențială între teoriile care explică existența și formele educației paralele privește sursa acestora – categoria de actori a căror necesitate este acoperită prin aceste practici educaționale. Cele două categorii de actori sunt cadrele didactice, pe de o parte, elevii și părinții lor, pe de alta. Primul caz exprimă pervertirea funcțiilor didactice care ar fi orientate, ideal, către beneficiarii direcți – elevii. Criticile românești ale fenomenului cuprind, printre altele, și acest soi de comentarii, ceea ce face analiza lor interesantă. Poziția autorilor studiului de față este că meditațiile au apărut și s-au dezvoltat ca răspuns la cererea din partea elevilor și a părinților, fiind un produs al organizării sistemului educativ și al relației dintre cariera școlară și destinațiile sociale ale indivizilor.

Meditațiile ca formă de corupție

Un gen de teorii, provenind din sfera cercetărilor privind alegerile publice (*public choice*), sau administrația publică, introduce meditațiile (*private tutoring*) în categoria fenomenelor de corupție, iar apariția fenomenului este explicată de poziția corpului profesoral și de situația infrastructurii educaționale. Reprezentând această perspectivă, avem cunoștința doar de lucrările lui Biswal (1999).

Imaginaea meditațiilor în publicul

românesc are, credem noi, multe aspecte în comun cu această viziune, chiar dacă nu este fundamentată teoretic sau etic într-o manieră tot atât de consistentă. Cum unul dintre obiectivele acestei lucrări este de a pune sub semnul întrebării judecățile excesiv de eticiste la adresa educației paralele și de a face fenomenul inteligibil într-un cadru de referință științific, teoriile de acest gen sunt interesante în măsura în care duc la concluzii etice (termenul de corupție nu este unul pur taxonomic, ci unul cu puternică încărcătură morală și afectivă) utilizând de mijloacele științei formale.

Teoria lui Biswal este, potrivit chiar creatorului acesteia, aplicabilă situației învățământului din țările lumii a treia. În aceste sisteme socio-economice se întrunesc condițiile care generează și întrețin practica meditațiilor. Mai precis, în aceste țări, salariile profesorilor din învățământul public sunt atât de mici încât aceștia sunt nevoiți să caute alte surse de venit. Bineînțeles că o soluție la această problemă o reprezintă meditațiile – formă de educație plătită, neimpozitată. Apelul elevilor la meditații este explicat, pe de o parte, de utilitatea pe care o dobândesc ei din educație, și pe de altă parte, din poziția de monopol și lipsa de monitorizare în care sunt profesorii în ceea ce privește oferta de instrucție. Mai concret, dincolo de situațiile în care elevii solicită un plus de instrucție datorită precarității abilităților și/sau efortului personal, în țările în curs de dezvoltare, profesorii adeseori alterează calitatea procesului didactic³ oficial, scăzând beneficiul pe care îl obțin elevii din participarea la cursurile formale, forțându-i astfel să apeleze la meditații. Cadrele didactice își permit aceste derogări de la normă deoarece oferta de educatori nu este niciodată suficientă, astfel încât copiii nu au de ales între diferiți profesori sau diferite școli; iar pe de altă parte, monitorizarea prin inspecții este superficială⁴.

Acestă situație califică meditațiile ca și acte de corupție: solicită cetățenilor să plătească pentru un serviciu public, ele gratuit dezvoltându-se din poziția de monopol pe care funcționarii publici o au asupra clienților lor, din situația discre-

ționară a acestor agenți și din slaba responsabilitate a acestor agenți în raport cu anumite instituții de control (Biswal 1999).

Pentru cazul românesc se pot invoca anumite apropieri cu situațiile pe care își elaborează Biswal modelul. Profesorii sunt la noi, în mod evident, foarte prost plătiți, în raport cu salariile altor persoane cu pregătire echivalentă. Monitorizarea este, și ea, de o calitate îndoielnică, chiar dacă există puține studii serioase pe această temă pe care ne-am putea baza solid o asemenea judecată. Oricum, caracterul formal al inspecțiilor sau a altor forme de evaluare a calității muncii didactice de către reprezentanții autorităților publice este recunoscut de mai toată lumea, chiar dacă nu în mod oficial. Izbitoare este și similaritatea în ceea ce privește formele educației paralele la care face referire Biswal: ca și în țările lumii a treia, în România educația paralelă se reduce la meditații neoficiale.

Deosebirile exced însă, considerăm noi, asemănările. Chiar dacă România este o țară săracă, este greu de spus că oferta de educație este monopolistă. Situația de monopol este valabilă, în parte, în zonele rurale, unde opțiunile sunt reduse, numărul de cadre didactice calificate este redus iar costurile de întreținere a copilului în internat, sau ale navei sunt prohibitive. În schimb, în mediul urban, unde locuiește peste 60% din populația școlară a României, condițiile sunt altele. Iar cei care oferă meditații reprezintă categorii mult mai vaste decât breasla profesorilor elevilor care sunt dispuși să plătească pentru ele. Mai mult, cu toate că, așa cum se va vedea, practica meditațiilor este larg răspândită, cel puțin în liceele din Oradea, cazurile de degradare deliberată a calității predării la clasă sau cazurile de "șantaj" întru meditații sunt mai degrabă excepții⁵.

Faptul că educația paralelă, incluzând aici și meditațiile cu instructori particulari, are o mare cerere în țările cele mai dezvoltate, în care nu rezistă nici una dintre premisele pe care se bazează teoria lui Biswal, sugerează fie că avem două fenomene în mod esențial diferite, subordonate unor procese cauzale diferite, fie că

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

teoria nu este corectă.

Fără a nega existența multor instanțe care permit interpretarea meditațiilor în România din perspectiva propusă de Biswal, credem că premisele ce susțin construcția sa teoretică nu au valoare de generalitate, făcând teoria inaplicabilă pentru cazul românesc. Rămân însă valabile concluziile sale în raport cu problematica accesului la educație și a justiției distributive. Statul asigură instrucție gratuită, redistribuind astfel resurse de la cei săraci la cei mai bogați. Meditațiile compromit însă acest mecanism, deoarece, potrivit teoriei, ele se bazează pe alterarea calității instrucției oficiale, gratuite. Astfel, pentru a se obține un nivel de pregătire corespunzător unei calități "ideale" a instrucției publice, elevii trebuie să plătească meditații, situație în care cei cu resurse materiale mai solide au un avantaj. În general, se poate spune că în baza modelului lui Biswal, practica meditațiilor produce efecte nemeritocratice în ceea ce privește rezultatele școlare și mobilitatea socială. Într-un singur caz, se arată, este anulat acest efect: când profesorii meditarii taxează elevii progresiv, în funcție de veniturile lor. Potrivit cunoștințelor noastre, puțini meditarii din România își calibrează tarifele în funcție de portofelul beneficiarilor. Există, bineînțeles, diferențe mari între prețurile solicitate, dar acestea se traduc, de obicei, în servicii de valoare diferită.

Pe de altă parte, recunoaștem pertinenta, chiar necesitatea, unei abordări economice a fenomenului. Educația paralelă are o clară dimensiune economică, reprezentând un întreg segment de servicii plătite. Ea interesează politicile publice nu numai pricipial, dar și din punct de vedere financiar și poate fi analizată prin instrumentele conceptuale și teoretice ale științei economice.

Teoria analizată sugerează că factorii care induc fenomenul meditațiilor sunt legați de poziția profesorilor. Astfel, în cazul în care ar fi dascăli suficienți, plătiți îndestulător iar controalele ar fi ca la carte, frecvența meditațiilor ar trebui să fie mult mai scăzută. Este o relație care poate fi verificată empiric. Din păcate, teza

lui Biswal este pur teoretică, testarea empirică a enunțurilor lăsându-se așteptată. Este clar că meditațiile au o frecvență ridicată chiar în țările cele mai bogate, chiar dacă sunt instituționalizate, iar veniturile realizate sunt impozitate, astfel că trebuie să regândim modelul explicativ. În țările dezvoltate, dar și în România, existența unui sistem evasimeritocratic de alocare în poziții școlare și sociale, sistem care presupune recurgerea la teste și la înlăturarea – în variate măsuri – a mecanismelor de selecție, evaluare și promovare care nu sunt bazate pe "merit", sunt cele care determină meditațiile ca formă de sporire a șanselor școlare și sociale ale elevului. Cu alte cuvinte, cererea are un rol cel puțin la fel de important ca și oferta. Chiar și pentru țările în curs de dezvoltare, la care se referă Biswal, este greu de conceput că elevii sunt împinși să plătească tutori privați doar datorită slabei prestații a profesorilor în clase. Procesele de alocare joacă și aici, cu siguranță, un rol iar destinația socială sau școlară la care țintește elevul trebuie văzută ca utilitate în modelarea econometrică a strategiilor sale (sau ale părinților). Contextul aparte al acestor țări determină pentru profesori o poziție aparte – monopol, arbitrar, lipsă de responsabilitate – pe care probabil că ei o speculează spre propriu profit. Ne limităm, totuși, criticile la adresa rezultatelor economistului canadian, fiind imposibil să verificăm vreunele dintre ipotezele concurente în absența datelor empirice.

Meditațiile – produs natural al sistemelor de învățământ competitive

Al doilea set de teorii justifică considerarea meditațiilor ca produse necesare ale organizării sistemelor de învățământ și ale funcționării mecanismelor alocative între diferitele niveluri ale sistemului și de la instituțiile școlare la pozițiile sociale. Într-o formulare succintă, actorii sociali (părinții), despre care se presupune

că încearcă să maximizeze utilitatea investiției în educația copiilor lor, vor genera în anumite contexte macro-structurale practicile pe care le denumim meditații. Paragrafele ce urmează vor detalia această perspectivă cu referirile teoretice de rigoare.

Caracteristicile sistemului de învățământ

Condițiile macrostructurale care determină apariția educației paralele pot fi formulate teoretic cu ajutorul distincțiilor dintre sistemele de alocare meritocratice și nemeritocratice sau dintre sisteme de mobilitate clientelară și competitivă, diferență conceptualizată de Turner (1960).

Sistemele meritocratice tind să producă educația paralelă. Cele nemeritocratice nu. Cum se explică acest fenomen? În sistemele meritocratice (Cherkaoui 1997) alocarea este în funcție de meritele școlare ale persoanei în cauză. Aceste merite reflectă efortul și abilitățile elevului. Selecția, evaluarea pe parcurs este aparent independentă de variabile exogene celor două menționate anterior⁶. În consecință, dacă se intenționează sporirea șanselor școlare sau sociale ale elevului, trebuie să se acționeze asupra indicatorilor săi de merit, ceea ce înseamnă că se vor urmări note, medii, rezultate la examene îmbunătățite. Există diferite modalități prin care părinții pot încerca să sporească șansele copiilor lor în fața aparatelor alocative, modalități surprinse deja în conceptul de strategii de management parental. Dintre acestea ne interesează în mod special meditațiile, angajarea de tutori particulari.

Management parental și educație paralelă

Meditațiile fac parte din sistemul educației paralele. Dacă este să ne raportăm la situația din alte țări, practica angajării de meditații, sau de tutori particulari, este o componentă minoră a întregului

arsenal de strategii pe care părinții le adoptă pentru a spori șansele copiilor lor în competiția școlară și în cea de pe piața muncii. Ansamblul acestor practici constituie ceea ce David Lee Stevenson și David Baker (1992) denumesc "management parental". Termenul de management parental, denotând variatele acțiuni și resurse pe care părinții le consumă în perioada școlarizării copiilor pentru a spori șansele lor de succes școlar și socio-economic, apare necesar din punct de vedere teoretic și metodologic având în vedere slăbiciunile modelelor convenționale ale relației dintre acțiunea educativă, familie și rezultat școlar, modele care oferă de obicei familiilor imaginea de recipient pasiv al efectelor acțiunii educative a școlii asupra copiilor. Baker și Stevenson distribuie managementul parental în două categorii de activități (1988), construind următoarea schemă operațională:

1. Activități casnice

- Frecvența întrebărilor privind temele;
- Frecvența ajutorului la rezolvarea temelor;
- Discutarea alegerii cursurilor (curriculum la alegere) cu copilul;
- Angajarea de tutori

2. Activități școlare

- Frecvența participării la ședințele cu părinții;
- Frecvența discuțiilor cu profesorii;
- Deținerea de funcții în consiliile școlii.

Element al managementului parental, "educația paralelă" constă dintr-un set de activități educaționale desfășurate în afara educației formale care au menirea de a crește șansele elevilor de a promova diferitele trepte ale carierei școlare cu succes (Stevenson, Baker 1992). Se impune o precizare: termenul original englezesc s-ar traduce mai precis ca "educație din umbră" sau "educație ascunsă" (*shadow education*). Cei doi autori americani au înălțat explicit o posibilă interpretare eronată a expresiei, ca referință la practici educaționale ilicite, deoarece, aceste activități educaționale, chiar dacă sunt în afara celor formale, oficiale, acreditate, sunt în majoritatea lor tolerate sau chiar recunoscute așa cum este cazul american. Este eviden-

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

o problemă de conotație. Chiar dacă pentru situația românească am fost tentați să adoptăm varianta respinsă de americani, având în vedere caracterul semilegal al meditațiilor în România, și mai ales imaginea negativă deținută de aceste forme de educație, am optat pentru terminologia benignă capabilă să reprezinte obiectivul acestei lucrări. Anume, să arate că meditațiile sunt produsul "natural" al organizării sistemului de învățământ, și mai ales al mecanismelor de selecție între diferitele trepte de învățământ și al relației dintre rezultatele școlare și accesul la poziții sociale. Este credința noastră că, pe măsură ce școala românească va căpăta o natură din ce în ce mai meritocratică, cu un impact din ce în ce mai mare asupra carierei sociale a absolvenților săi, învățământul paralel va spori în amploare, diversificându-se și chiar oficializându-se. Pentru situația românească, ne interesează aproape exclusiv practica meditațiilor, lăsând pentru investigații ulterioare celelalte componente ale educației paralele.

O perspectivă apropiată de cea prezentată mai sus este cea a școlii capitalului uman, care analizează măsura în care părinții sunt dispuși să investească în calitatea copiilor lor (Becker 1976, 1992). Funcția de investiție în calitatea copiilor cuprinde ca variabile independente abilitățile acestora, mărimea veniturilor și numărul copiilor. Abilitățile copiilor, aptitudinile lor școlare, ar determina eficiența acestor investiții, sau cel puțin, orientează așteptările părinților cu privire la rentabilitatea acestor investiții prin extrapolarea experiențelor anterioare. La nivel bugetar există niște constrângeri derivate din veniturile totale disponibile, dar și din numărul total de copii, care determină „diluția resurselor” și, prin urmare, resursele disponibile fiecărui copil în parte.

Factori care determină investițiile parentale în educația copiilor

Observăm că teoria managementului parental și cea a investiției în capital

uman sunt compatibile. Ambele abordează deciziile școlare dintr-o perspectivă economică. Modelul lui Becker este unul sintetic – încercând să modeleze investițiile în educație printr-o funcție matematică, în timp ce modelul managementului parental ia în considerare opțiunile față de diferitele strategii de maximizare a șanselor școlare și sociale ale copilului. Având în vedere congruența celor două perspective, discuția cu privire la caracteristicile care condiționează apelul la meditații – ca investiție sau ca strategie de management parental – se va baza pe rezultatele de cercetare preluate din ambele școli de gândire.

Sexul

Toate teoriile implică diferențe între investiția în educație pentru băieți și fete, chiar dacă concluziile sunt diferite iar datele empirice intră adeseori în contradicție cu ipotezele. Explicațiile privind diferențele dintre sexe în ceea ce privește cantitatea și calitatea investiției pleacă de la premisa că șansele sociale ale băieților și ale fetelor sunt de obicei diferite, situație care este de obicei însoțită și de norme care stipulează roluri specifice categoriilor de gen. Astfel, potrivit școlii capitalului uman, este normal ca părinții să investească mai mult în educația băieților date fiind ratele de revenire mai mari ale acestora în comparație cu fetele (Becker 1997). Pe de altă parte, în anumite culturi, cum sunt cele asiatice, preferința pentru băieți este încă foarte accentuată. Datele empirice din țările industrializate cu privire la investiția în educație, și mai ales în educația paralelă tind să contrazică teoria capitalului uman. Astfel, unul dintre studiile consultate găsește că fetele americane primesc un sprijin mai mare pentru intrarea la facultate decât băieții (Steelman, Powell 1991).

Diferite explicații au fost formulate pentru această situație care infirmă modelul clasic al investiției raționale în educația copiilor. O interpretare este că părinții aplică un principiu egalitarist în

distribuirea resurselor printre copii, necăutând să maximizeze rezultatul economic al acestei investiții, ci mai degrabă să compenseze diferitele handicapuri. Culturaliștii invocă pentru a explica investiția mai mare în educația fetelor norma independenței băieților, de la care societatea așteaptă să învețe „să se descurce singuri”, ceea ce implică și un sprijin direct mai redus din partea părinților (Steelman, Powell 1991). În fine, trebuie să remarcăm că nici școala capitalului uman nu a ignorat cu totul o asemenea posibilitate, Becker (1997) afirmând că părinții investesc mai mult capital uman în copiii dotați și mai mult capital non-uman (care include și bani) în cei mai puțin înzestrați, ceea ce este confirmat de sprijinul financiar mai mare recepționat de fete. Nu înseamnă că am considera, noi sau Becker, fetele mai puțin înzestrate genetic, ci că predicțiile părinților privind perspectivele de carieră ale copiilor lor intră în estimarea resurselor lor și deci a necesarului de sprijin.

Veniturile părinților

Fiind vorba de investiție financiară este evident că mărimea resurselor monetare ale familiei joacă un rol important, fiind de așteptat ca probabilitatea investiției să fie corelată pozitiv cu mărimea resurselor financiare disponibile. Relația este conținută și în teoria lui Becker (1997), care consideră normal ca investiția în capital uman să sporească odată cu creșterea veniturilor. Alte cercetări arată că investițiile pentru studiile superioare ale tinerilor americani cresc odată cu veniturile părinților și că opiniile privind responsabilitatea finanțării acestor studii este determinată de mărimea veniturilor familiei (Steelman, Powell 1991). O întrebare care se poate pune este dacă mărimea resurselor afectează direct investițiile în educație, sau impactul acestei variabile este mediat prin alte covariante ale poziției sociale (nivel de instrucție al părinților, rezultate școlare anterioare etc.) astfel încât, atunci când se pune problema conti-

nuării sau încheierii carierei școlare la finalizarea studiilor medii, tot impactul poziției sociale s-a transformat în inegalități școlare, deciziile privind cariera fiind astfel aparent dependente doar de perspectivele „meritocratic” judecate ale tânărului. Se pare, potrivit datelor consultate, că inegalitățile de șanse se manifestă și la acest nivel. În Japonia, de exemplu, statutul socio-economic este asociat cu apelul la educația paralelă chiar și când se controlează prin tipul de școală urmat sau caracteristicile elevului (Stevenson, Baker 1992). Aceasta este una dintre evidențele cele mai clare ale tezei potrivit căreia educația paralelă este un mecanism de reproducere a inegalităților sociale.

Numărul de frați

O problemă care este adeseori ignorată în cercetările privind deciziile de investire în educația copiilor este numărul de frați la care resursele materiale ale familiei trebuie distribuite. Teoria, foarte simplă de altfel, cunoscută sub denumirea de „ipoteza diluării resurselor” este că resursele absolute contează mai puțin decât numărul de membrii de familie cărora trebuie ele împărțite (Steelman, Powell 1989; 1991). Teoreticienii școlii capitalului uman afirmaseră deja că numărul de copii este în relație inversă cu investiția în calitatea lor (Becker 1997). Studiind deciziile privind investițiile în școlaritatea copiilor, Steelman și Powell (1991) obțin rezultate care confirmă importanța acestui aspect în SUA. Într-adevăr, numărul de frați afectează negativ ajutorul financiar primit de un copil și corelează pozitiv cu tendința de căutare de resurse financiare alternative (credite, slujbe temporare, burse sociale). Potrivit statisticilor celor doi cercetători americani, numărul de copii este cel mai important factor în determinarea concepției privind responsabilitatea finanțării educației (familie vs stat vs copil însuși) iar numărul mare de frați este cauza principală a neînscrerii la colegiu a unei persoane (Steelman, Powell 1991).

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

O chestiune asociată celei a mărimii familiei este cea a impactului ordinii nașterii. Există preferințe față de copii, în funcție de ordinea nașterii? Datele empirice arată că cei născuți mai târziu primesc un sprijin semnificativ mai mare decât primii. Aceasta poate indica o anumită favorizare a copiilor născuți la urmă, dar și simplul fapt că veniturile familiei sporesc în timp, astfel că, fără a fi vorba de nici un favoritism, copiii născuți mai târziu beneficiază de resurse sporite. Chiar dacă nu există studii concludente în această chestiune, datorită complicațiilor metodologice mai ales, cercetările realizate până acum tind să susțină cea de-a doua explicație, preferințele nefiind o variabilă care să explice satisfăcător diferențele din investițiile în educația copiilor. Cercetarea noastră nu va aborda empiric această chestiune datorită lipsei datelor.

Nivelul de instrucție al părinților

În Japonia, cu cât sporește numărul de ani de studiu ai părinților (atât al mamei cât și al tatălui), sporește și apelul la educație paralelă pentru copii (Stevenson, Baker 1992). Steelman și Powell (1991) constată, de asemenea, o relație pozitivă a acestei variabile cu asumarea responsabilității finanțării studiilor copiilor. Ei formulează două explicații complementare. Pe de o parte, cei care au un nivel de instrucție ridicat, au beneficiat și ei de sprijinul părinților, astfel încât apreciază mai bine importanța acestui ajutor. Pe de altă parte, cei care au dobândit un nivel de instrucție ridicat au aspirații educaționale ridicate pentru copiii lor, ceea ce determină o mai mare acceptare și asumare a responsabilităților față de instrucția copiilor (Steelman, Powell 1991). O a treia interpretare posibilă, ignorată se pare de cei doi sociologi americani, este că persoanele cu nivel de instrucție ridicat au venituri de asemenea ridicate, astfel încât posibilitățile de finanțare a educației copiilor sunt reale, iar

asumarea responsabilității pentru acoperirea acestor costuri este o consecință normală, cum la fel este normal ca cei care n-au bani să încerce să găsească resurse alternative. Potrivit acestei ipoteze, relația dintre nivelul de instrucție al părinților și probabilitatea investiției în educația paralelă ar trebui să se anuleze la controlul prin venituri.

Abilitățile copilului

Potrivit formulei beckeriene a investiției parentale în capitalul uman al copiilor, abilitățile copiilor constituie un factor important în deciziile privind alocarea resurselor pentru formarea tinerilor (Becker 1976). Școala capitalului uman consideră că rezultatele școlare, indicatorul abilităților școlare ale copilului, influențează deciziile părinților deoarece preconizează rezultatele ulterioare, furnizând indicii privind rentabilitatea investiției în educația copiilor. Școala de la Wisconsin, care propune un model mai degrabă psiho-sociologic al deciziilor privind carierele școlare, orientat explicit împotriva economismului școlii capitalului uman, derivează o concluzie similară: rezultatele școlare influențează aspirațiile educaționale ale părinților față de copiii lor, determinând astfel și mărimea și felul investițiilor în cariera copiilor.

În ceea ce privește educația paralelă, variația probabilității apelului la aceasta depinde de funcția atribuită acestei forme de instrucție. Dacă meditațiile au un rol compensator, atunci este de așteptat ca relația să fie nulă, sau chiar inversă. În schimb, dacă meditațiile sunt văzute ca un mijloc de a maximiza șansele școlare, este de așteptat ca asocierea variabilei dependente cu rezultatele școlare ale copilului să funcționeze în maniera prevăzută de cei din școala capitalului uman și din școala de la Wisconsin. Studiul japonez privind educația paralelă constată că cei cu note mari și cei care provin de la secțiile academice ale liceelor au o tendință mai mare decât ceilalți de a apela la educația

paralelă (Stevenson, Baker 1992). Aceasta ar fi o nouă dovadă a rolului puternic al educației paralele în cadrul mecanismelor reproductive. În schimb, cercetarea despre opiniile privind sprijinul pentru instrucția superioară a copiilor din America constată o relație aparent inversă: părinții sunt mai dispuși să facă datorii pentru studiile superioare ale copiilor când aceștia au rezultate școlare slabe. Interpretarea acestui rezultat poate fi aceeași ca și în cazul diferenței surprinzătoare constatată la investițiile în educația fetelor și a băieților, și anume tendința egalitaristă a părinților care tind să compenseze diferite deficiențe ale copiilor lor.

Alți factori

Din paragrafele dedicate variabilelor care se presupun, în literatura de specialitate, a afecta investițiile în educația copiilor în general, în educația paralelă în special, reiese un număr de variabile suplimentare care pot, în lumina teoriilor rezumate de noi, să joace rol de predictor al apelului la meditații.

– Aspiratiile școlare ale părinților pentru copiii lor;

– Statusul marital – deoarece statusul marital este, mai ales în cazul femeilor, asociat anumitor resurse;

– Tipul școlii la care este înscris elevul – apartenența școlii la o categorie sau alta diferențiază puternic persoanele, în anumite sisteme școlare, din punctul de vedere al șanselor educaționale ca și din perspectiva destinației sociale;

– Obiectivul urmărit prin meditații – compensator sau de maximizare a șanselor.

Management parental și reproducere socială

În construcțiile teoretice de mai sus apelul la meditații rezultă ca soluție logică a unor părinți dornici să ofere copiilor lor șanse cât mai mari pentru ocu-

parea pozițiilor sociale dorite, în condițiile organizării meritocratice a sistemului de învățământ. Din acest punct de vedere, educația paralelă apare ca și indicator al unui sistem meritocratic și, în nici un caz, al unor instituții educative corupte sau ineficiente. Accesul la educația paralelă este însă, dependent de resursele materiale ale familiei, ceea ce califică meditațiile ca și rută școlară nemeritocratică. Aceasta este consecința structurală cea mai importantă a meditațiilor presupusă de autorii acestui studiu. Ca soluție de compensare a efectelor unor accidente alocative – mai ales plasarea elevilor în clase sau școli socotite a fi de calitate inferioară – meditațiile pot avea și efecte alocative pozitive.

Capitolul de cercetare va urmări să construiască un model causal al apelului la meditații, bazat pe teoriile de factură economică discutate mai sus, și să discute consecințele din planul reproducerii sociale provocate de traseele de mobilitate deschise prin educație paralelă.

Metodă

Sursa datelor o constituie ancheta realizată în mai 1999 în liceele orădene în cadrul etapei de pregătire a implementării Centrului de Management și Marketing Școlar din cadrul Casei Corpului Didactic Oradea, proiect finanțat de Fundația pentru o Societate Deschisă.

Cazurile utilizate de cercetarea noastră cuprind răspunsurile a 357 de părinți și ale copiilor lor, elevi în clasele 9-12 în unitățile școlare orădene. Eșantionul de clase, care a constituit prima fază de selectare a subiecților, a fost selectat prin stratificarea unităților de învățământ după tipul lor, adică în grupuri școlare și licee teoretice. Toate clasele au constituit populația anchetei noastre. Rata de răspunsuri de la părinți, care n-au fost anchetați direct, a fost destul de scăzută, ceea ce a produs erori de eșantionare. Din acest motiv eșantionul nostru a fost ponderat după variabila sex (variabila cu distribuția cea

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

mai afectată) mărimea finală a eșantionului, după ponderare, fiind de 384 cazuri.

Procedura statistică care face posibilă îndeplinirea obiectivelor cercetării noastre este modelarea log-liniară (Rotariu și colab. 1999). Procedura concretă a fost cea a modelării log-liniare ierarhice.

Variabile

Multe dintre caracteristicile descrise în modelul teoretic au fost măsurate în ancheta originală la nivel continuu (veniturile, media pe primul semestru etc.). Datorită rigorilor modelării log-liniare am fost nevoiți să aducem variabilele la nivel categoric. Pentru a ușura analiza acolo unde a fost posibil am dihotomizat variabilele, urmărind ca alegerea punctului de secționare a scalei să fie semnificativă. Variabilele introduse în analiză au fost:

Dacă elevul are meditator (1 da, 2 nu).
Ambițiile părintelui pentru cariera copilului (1 – studii postliceale, 2 – muncă, emigrare, nu s-a gândit).
Clasa în care era înscris elevul la momentul realizării anchetei (1: 9 – 11, 2: 12).
Venitul familiei împărțit la numărul de copii (1 - sub medie, 2 – peste medie).
Nivelul de instrucție al părintelui chestionat (1 – până la bacalaureat inclusiv, 2 – școală tehnică, studii superioare).

Tipul unității școlare frecventate de elev (1 – liceu teoretic, 2 – grup școlar).

Media generală pe primul semestru (1 – sub medie, 2 – peste medie).

Dacă meditațiile sunt pentru admiterea la facultate (1 – da, 2 – nu, 3 – nu este cazul).

Sexul elevului (1 – băiat, 2 – fată).

Alte variabile introduse în fazele intermediare ale analizei, dar care s-au dovedit a fi redundante, au fost:

- venitul;
- media la concursul de admitere la liceu;
- numărul de frați.

Rezultatele

Rezultate generale

Rezultatele generale arată că practica meditațiilor este mai degrabă normală în cazul elevilor de liceu. Aproape o treime (28,9%) dintre părinții chestionați recunosc că aveau angajat la momentul interviului meditator(i) pentru copilul lor. Frecvența acestei practici nu este însă omogenă în cazul celor 4 ani de studiu, aproape două treimi dintre elevii din ultimul an de liceu beneficiind de serviciile meditatorului (vezi tabelul 1). Această diferență este explicabilă prin rosturile pe care meditațiile le joacă în cariera școlară a elevilor (vezi tabelul 2).

Tabel 1

Proporția elevilor care iau meditații pe clase

Clasa	Proporția elevilor care au tutor particular (%)
A IX-a	28,2
A X-a	14,7
A XI-a	28,7
A XII-a	65,5

Tabel 2

Motivele pentru care elevii iau meditații

În ce scop iau elevii meditații?	%
Promovarea anilor de studiu	10,4
Dezvoltarea cunoștințelor	16,5
Promovarea examenului de bacalaureat	13,0
Admiterea la facultate	60,0

Modelul log-liniar

O constatare preliminară care se impune este că impactul numărului de frați este determinat doar de diluția resurselor. Asocierea acestui factor cu angajarea de meditari este anulată de controlul prin variabila care descrie venitul familiei împărțit la numărul de frați. Prin urmare, nu există nici un aspect suplimentar legat de mărimea grupului familial care să determine probabilitatea angajării de meditari.

Modelul considerat de noi ca satisfăcător cuprinde următoarele asocieri: Opțiunile pentru cariera copilului – Nivelul de instrucție al părinților.

Opțiunile pentru cariera copilului – Venit/frate.

Dacă meditațiile sunt pentru facultate – Venit/frate.

Nivelul de instrucție al părintelui – Venit/frate.

Ia meditații? – Venit/frate.

Tipul școlii – Media pe primul semestru.

Tipul școlii – Nivelul de instrucție al părintelui.

Clasa – Dacă meditațiile sunt pentru facultate – Sex.

Clasa – Ia meditații – Tipul liceului.

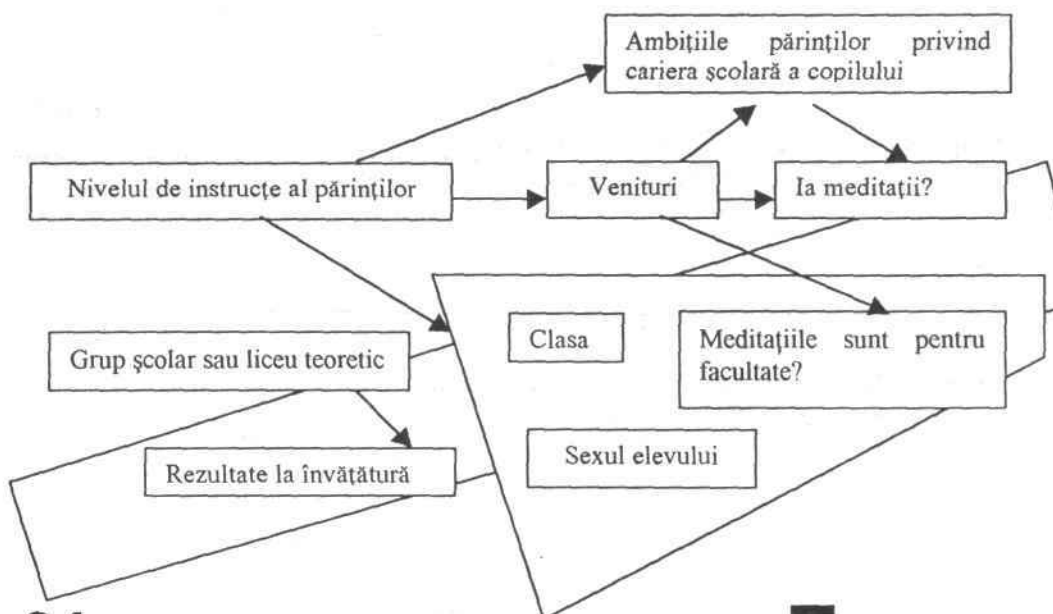
$LR^2 = 499,7$ $df=737$ $P=1,000^6$

Precizăm că fiecare dintre relațiile de mai sus constituie de fapt ceea ce în statistica socială se cheamă asociere – bivariată sau trivariată. Asocierile din lista de mai sus reproduc cu o acuratețe remarcabilă tabelul cu 9 dimensiuni care rezultă din asocierea tuturor variabilelor utilizate în model (vezi figura 1 pentru reprezentarea grafică a modelului).

Discuție

Apelul la meditații îndeplinește ambele funcții presupuse de teorie, anume maximizarea șanselor școlare ale copiilor și compensarea deficitelor educaționale. Pe de o parte acționează disponibilitatea părinților de a investi material în succesul școlar, rezultatul la bacalaureat și admiterea la facultate mai ales, iar pe de altă parte este necesitatea, care-și are originea tot în preocuparea pentru viitorul copiilor, de a acoperi lacunele din pregătire, lacune care se pare sunt și ele mai degrabă determinate de rezultatele proceselor de alocare școlare anterioare.

Figura 1. Reprezentare grafică a modelului log-liniar⁸

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

Vom detalia mai jos aceste interpretări. Rezultatul cel mai frapant este că singurele aspecte care determină direct, necondiționat, angajarea de tutori particulari, sunt posibilitățile financiare ale părinților și „incidentul” alocării prealabile a copilului din clasa a 12-a la un grup școlar.

Avem, deci, o categorie de părinți cu nivel de instrucție ridicat care, în consecință, beneficiază de venituri peste medie și care, doar datorită posibilităților materiale speciale, investesc în meditații pentru copilul lor. Așteptările părinților privind cariera școlară ulterioară a copiilor lor nu determină în mod semnificativ, potrivit modelului, apelul la meditații, ci sunt condițional asociate cu această variabilă, întrucât părinții cu bani, cei care „își dau” copilul la meditații au, în același timp și ambiții mai mari pentru copiii lor. Totuși este greu de dat un verdict cert în această chestiune sensibilă datorită numărului redus de cazuri de părinți care nu doresc o carieră școlară postliceală pentru copiii lor, ceea ce, mai ales pentru cei cu venituri peste medie, afectează puternic testele statistice. Asocierea controlată prin venituri a aspirațiilor de carieră pentru copii și apelul la meditații indică, totuși, o foarte probabilă determinare directă a angajării de meditari de aceste ambiții.

Rezultatele sugerează că practica meditațiilor nu respectă, din acest punct de vedere, decât parțial funcția de investiție în educație formulată de Becker, singurul factor care contează fiind doar resursele monetare ale părinților.

Am putea fi tentați să interpretăm în pripă acest aspect ca o formă de consum ostentativ, sau ca un fel de „obligație” socială prescrisă de o normă care cere fiecărui părinte să investească maximum posibil fără a lua în considerație șansele reale ca aceste investiții să producă un beneficiu ulterior, pentru copil și/sau pentru părinte. O asemenea variantă de înțelegere a modelului se dovedește clar ne-realistă dacă o punem în relație cu specificul proceselor de alocare din România și cu faptul că situația concretă descrisă în modelul nostru include și rezultatele inves-

tițiilor anterioare.

Aparenta iraționalitate a deciziilor de a investi în meditații arată mai degrabă greutatea atribuită de către părinți carierei școlare pentru destinația socială a copiilor lor. Ea reflectă probabil o realitate și nu doar un simplu fenomen care să țină de gusturi sau preferințe⁸. În condițiile în care, chiar și în Statele Unite (Becker 1997), cea mai rentabilă investiție pe care o poate face un părinte pentru viitorul copilului său este cea în învățământul superior, situația din eșantionul nostru pare mai puțin irațională. Părinții intuiesc acest aspect, chiar dacă o astfel de judecată vine împotriva unor sentințe ale „înțelepciunii populare” care consideră adeseori învățătura falimentară, în comparație cu modelele zgomotoase de succes speculativ sau ilicit. În plus, instituțiile care realizează alocarea – atât de importantă pentru biografiile tinerilor – sunt la noi mai degrabă competitive decât clientelare⁹ (Turner 1960), ceea ce implică concentrarea atenției și resurselor elevilor dar și ale părinților pe cele câteva momente cruciale pentru destinul social al elevului de liceu – bacalaureatul și, dacă este cazul, admiterea la facultate.

Pe de altă parte, meditațiile reprezintă o șansă pentru cei care la faze alocative anterioare au fost poziționați pe o traiectorie fără prea multe perspective. Elevii de clasa a 12-a de la grupurile școlare constituie a doua categorie importantă de subiecți care sunt beneficiari ai meditațiilor. În cazul acestora este, în mare parte vorba de acoperirea unor handicapuri pe care instrucția în acest tip de unități școlare le prespune. Modelul reține și faptul că la liceele teoretice rezultatele școlare ale elevilor sunt semnificativ mai bune decât la grupurile școlare. Evident că nu putem, în cadrul limitat al studiului de față să explicăm și această situație. Poate fi din cauza abilităților școlare scăzute ale celor care ajung la grupuri școlare, motivației lor scăzute, sau a unei culturi pedagogice care nu este îndeajuns de suportivă, pozitivă, în rândul cadrelor didactice de aici. Indiferent de semnificația acestor note, se cunoaște

că părinții cu un status socio-economic inferior, așa cum este de obicei cazul părinților elevilor de la grupurile școlare, tind să ia mult mai în serios notele obținute de copii ca indicator al abilităților lor școlare și să acționeze în conformitate cu mesajul pe care aceste note îl transmit. Pentru un număr de asemenea părinți mesajul este, se pare, că viitorul lor este în pericol și că este necesară o investiție suplimentară pentru a dobândi măcar acreditarea pe care o oferă diploma de bacalaureat. Faptul că în acest caz resursele financiare nu mai constituie o restricție arată din nou cât de importante sunt considerate de către unii dintre părinți rezultatele școlare, cât și dramatismul situației multor copii de la grupurile școlare pentru care eșecul școlar este sinonim cu eșecul social.

Din model reiese și maniera în care meditațiile se înscriu, într-un fel contradictoriu, în mecanismele de reproducere socială. Reprezentând un spor de șanse școlare dobândit prin servicii educaționale plătite, paralele cu cele formale, accesul la acestea depinzând în mare parte de resursele materiale ale familiei, meditațiile constituie o abatere, nu singura de altfel, de la idealul meritocratic. Altfel spus, rezultatele educaționale ale copiilor care beneficiază de meditații exprimă nu doar meritele lor școlare, ci și posibilitățile financiare ale părinților. Întrucât aceste rezultate constituie un criteriu de selecție școlară și determină și destinația socială în bună măsură, este evident că practica meditațiilor îi dezavantajează pe cei săraci, care, la abilități egale, își văd șansele de acces la facultate – de exemplu – diminuate în raport cu cei cu bani.

Pe de altă parte, practica meditațiilor oferă șansa de a corecta, chiar dacă într-o măsură neglijabilă totuși, credem noi, unele dintre consecințele nemeritocratice ale organizării sistemului de învățământ liceal în licee teoretice și grupuri școlare. Această organizare are funcții reproductive evidente¹⁰. Acceptarea la un liceu teoretic este o etapă esențială pentru

șansele de a absolvi studiile superioare, curriculumul liceelor teoretice fiind organizat chiar în scopul pregătirii pentru continuarea studiilor după liceu, dar și șansele de acces la acestea sunt clar inegal distribuite pe categorii de status socio-economic. Copiii din mediul urban, ai căror părinți au un status socio-economic ridicat, beneficiază de o probabilitate de acces mult mai mare la aceste licee decât ceilalți. În schimb, grupurile școlare, constituie un fel de *dead-end* din punct de vedere școlar și social, întrucât șansele de a absolvi ulterior studii superioare sau de a obține posturi bine plătite sau/și care conferă un status confortabil sunt extrem de reduse pentru absolvenții acestei categorii de școli¹¹. Este clar acum că această stratificare a școlilor contribuie la transmiterea inegalităților socio-economice de la o generație la alta¹². Instrucția pe care o achiziționează elevii de clasa a 12-a prin meditații vine să compenseze, oarecum, handicapul pe care îl reprezintă calitatea de a fi înscris la un grup școlar.

Este clar, totuși, din datele noastre că efectul anti-meritocratic al meditațiilor este mult mai puternic decât cel în sens invers descris mai sus.

O relație mai curioasă din model este cea dintre clasă, sexul elevului și dacă meditațiile sunt pentru facultate. Interacțiunea constă în faptul că băieții de clasa a 12-a par a beneficia mai frecvent de meditații decât fetele. O posibilitate de explicare a efectului ar fi o eroare de eșantionare care a dus la selectarea unei clase de la un profil academic „pentru băieți”. Ar putea însemna, pe de altă parte, o înclinație a părinților spre investiția în studiile superioare ale băieților, ceea ce ar confirma teoriile școlii capitalului uman și ar constitui un indiciu de comportament neegalitarist și maximizant al părinților. Evident că se poate specula și o nevoie mai redusă pentru meditații de partea fetelor (fetele ar fi „tocilare”) dar nimic din modelul nostru nu sugerează vreo relație între sex și rezultatele școlare.

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

În loc de concluzie

Datele arată că apelul la meditații este mai degrabă norma decât excepția pentru tinerii de la liceu, în primul rând pentru cei care doresc să concureze pentru un loc în învățământul superior, dar teroarea bacalaureatului joacă și ea un rol din ce în ce mai important, corelat cu importanța din ce în ce mai mare a bacalaureatului pentru intrarea la facultate, dar și cu schimbările din structura ocupațională a României, pentru care diploma de 10 clase sau cea de școală profesională nu mai reprezintă demult garanția unei slujbe sau a unui trai acceptabil. Caracterul competițional al mecanismelor de alocare a indivizilor de la un ciclu școlar la altul sau de la sistemul școlar la piața muncii face ca importanța fazelor de competiție (examele) să fie gonflată în raport cu perioadele de învățare „normale”. Părinții care doresc pentru copiii lor o carieră școlară îndelungată, pașaport pentru o poziție socială decentă, dar și o conștiință părintească împăcată și o bătrânețe cu griji mai puține, fac investiții serioase pentru a spori șansele copiilor lor de a dobândi rezultatele școlare care condiționează realizarea obiectivelor lor. Unii dintre părinții copiilor care au ajuns pe traiectorii școlare mai puțin promițătoare încearcă și ei să corecteze această situație neplăcută. Educația paralelă este soluția, ea fiind în acest mod, cel puțin în parte, un produs al modului de organizare al învățământului românesc și al relației acestui sistem cu sistemul social general. Este normală tendința de maximizare a șanselor sociale ca și cea de evitare a eșecului social prin investiția în rezultate școlare cel puțin rezonabile. Practica meditațiilor este normală iar faptul că o întâlnim practic peste tot în lume, sub diferite forme, este un argument în plus. „O calitate” a ei este faptul că educația paralelă se constituie într-un indicator al gradului de competitivitate al proceselor alocative. Într-un sistem de sponsorizare, clientelar, este greu de conceput dezvoltarea educației paralele, distribuirea pozițiilor școlare și a celor sociale având prea puțin de a

face cu meritele școlare sau cu abilitățile specifice școlare.

Epilog: ce se poate face în chestiunea meditațiilor?

Am văzut că meditațiile contribuie la reproducerea inegalităților sociale. Evident că soluția acestei probleme nu rezidă într-o luptă fără milă împotriva meditațiilor și a profesorilor care le oferă, ci în instituții și mecanisme de alocare a resurselor și a accesului la educație care să reducă inegalitățile de șanse școlare. Cei care și-au făcut o datorie de onoare din combaterea meditațiilor trebuie să înțeleagă că inamicul lor este un produs natural al organizării actuale a învățământului românesc. Evident că orice program, acțiune, care va pleca de la premisa anormalității sau a caracterului deviant al meditațiilor va eșua lamentabil.

Mai mult, școlile însele pot contribui la scăderea impactului educației paralele asupra caracterului meritocratic al competiției școlare. Unitățile școlare pot porni programe contra-cost pentru pregătirea în vederea examenului de bacalaureat sau de admitere la facultate, ca și activități de recuperare a handicapurilor educaționale ale diferitelor categorii de elevi ale căror șanse școlare sunt reduse mai ales datorită poziției nefavorabile în structura socială și în cea școlară. Asemenea inițiative nu ar însemna în nici un caz vreo recunoaștere a unor presupuse deficiențe din activitatea educativă formală câtă vreme este clar din cercetarea noastră că meditațiile nu au nici o legătură cu calitatea învățământului românesc. Datorită muncii în grupuri mai mari preturile pot fi reduse în comparație cu cele practicate pe „piața neagră” a meditațiilor, ceea ce sporește accesul la aceste forme de învățământ al celor cu resurse puține. O soluție în plus, care depășește deocamdată posibilitățile unităților școlare, ar fi subvenționarea de către stat a meditațiilor copiilor din categoriile cele mai defavorizate posibil printr-un sistem de *vouchere* (cupoane).

Una dintre problemele care trebuie rezolvată este posibilul boicot al profesorilor, rațional, datorită faptului că acest sistem de meditații „legale” ar duce, probabil, la prăbușirea pieței meditațiilor neoficiale. O soluție ar putea fi încurajarea de către stat a sistemului dezvoltat în Statele Unite ale Americii sau în Marea Britanie, care presupune o construcție instituțională diferită de cea propusă anterior. Pe scurt, activitățile de „meditație” ar trebui preluate de instituții separate, de obicei private, care lucrează în sistem de companie economică. Accesul elevilor

celor mai săraci la educația paralelă poate fi susținut tot printr-un sistem de subvenționare. În acest fel se dă o lovitură puternică meditațiilor netaxate, fără a conta reacția profesorilor celor mai afectați de această evoluție, firmele de învățământ paralel constituind și ele o oportunitate de a dobândi venituri de către cei care lucrează în învățământ. Evident, aceste firme trebuie acreditate, iar obiectul activității lor trebuie restrâns la acela de pregătire pentru o categorie limitată de examene pentru a nu se substitui cu timpul școlilor existente.

Note și bibliografie

1. În revistele *Tribuna Învățământului* și *Școala Românească* au apărut în 1999 mai puțin de 10 articole dedicate acestui subiect.
2. S-ar putea obiecta că meditațiile pot fi oferite și pe gratis. Aceste situații ar dilua excesiv obiectul cercetării noastre, făcând aproape imposibilă o analiză consistentă. Ar fi foarte greu de făcut o distincție între efortul individual al elevului, chiar și ajutat de părinți, rude sau prieteni și meditații. Pe de altă parte, termenul de „meditații” în utilizarea sa curentă se referă la activitățile plătite.
3. Se pare că cea mai uzitată stratagemă este chiar cea mai evidentă: profesorii chiar nu mai țin orele deloc (Biswal 1999).
4. În India, inspecțiile se reduc adeseori la o simplă colectare de „atenții” de la profesorii din subordine (Biswal 1999).
5. Este bineînțeles interesant de analizat, dar dincolo de obiectivul acestei lucrări, factorii care determină cadrele didactice să își facă datoria într-o manieră rezonabilă, în situația în care salariile pe care le primesc sunt mizerabile, iar controalele inspectoratului sau chiar și ale ministerului se reduc de cele mai multe ori la puneri în scenă ale căror scenarii sunt bine cunoscute tuturor actorilor implicați.
6. Am menționat că această premisă este doar aparent realizată având în vedere evidențele impresionante care indică faptul că, chiar și în cele mai meritocratice sisteme, variabilele care acționează împotriva alocării pe bază de merit interferează în determinarea rezultatelor școlare și a promovării în ierarhia școlară și cea socială.
7. LR2 este o măsură a asocierii dintre variabile, în cazul nostru însă măsurând diferența dintre distribuția actuală, observată a răspunsurilor și cea obținută prin model. Pentru a considera un model satisfăcător, această diferență trebuie să fie nesemnificativă la pragul de 0,05. La noi $P=1$.
8. Sensul săgeților indică sensul probabil al cauzării; totuși relațiile de cauzare trebuie iesc tratate cu prudență, propunerile noastre fiind doar tentative.
9. Din păcate nu există în țara noastră cercetări care să abordeze chestiunea ratelor de revenire din educație.
10. Evident că exemplele nenumărate de corupție și nepotism atenuează această imagine oarecum „idilică”.
11. Aceasta nu înseamnă că-i acuzăm pe planificatorii noștri școlari că se pun deliberat în slujba claselor dominante.

CĂTRE O SOCIOLOGIE A MEDITAȚIILOR: UN "RĂU" NECESAR

12. Cele două categorii de unități de învățământ de nivel liceal întruchipează într-o formă instituționalizată mecanismele de reproducere socială discutate în lucrări devenite clasice (Collins 1979; Bowles și Gintis 1976).
 13. S-ar putea specula că aceasta conferă un aspect mai puțin competitiv proceselor alocative. Acest aspect este evident deoarece aproape jumătate dintre copii sunt virtual eliminați din competiția pentru locuri în instituțiile de învățământ superior prin distribuirea lor în grupuri școlare.
- Becker, Gary, **Capitalul uman**, București, Editura All, București, 1997
- Becker, Gary; Thomes, Nigel, „Child Endowments and the Quantity and Quality of Children”, **The Journal of Political Economy**, v. 84, nr. 4, part.2 (aug. 1976), 143-162
- Biswal, Bagala P., „Private tutoring and public corruption: a cost-effective education system for developing countries”, **The Developing Economies**, v. 37, nr. 2 (iunie 1999), 222-240
- Bowles, Samuel; Gintis, **Schooling in capitalist America: educational reform and the contradictions of economic life**, New York, Basic Books, 1976
- Cherkaoui, Mohamed, **Mobilitatea**, în **Tratat de sociologie**, coord. Raymond Boudon, Editura Humanitas, București, 1997
- Collins, Randall, **The Credential Society: a historical sociology of education and stratification**, New York, Academic Press, 1979
- Miroiu, Adrian, **Învățământul românesc azi**, Editura Polirom, Iași 1999
- Oswald, Hans; Stevenson; David Lee; Baker, David, „School charter and parental management in West Germany”, **Sociology of Education**, v. 61, nr.4 (oct. 1988), 255-265
- Steelman, Lala Carr; Powell, Brian, „Acquiring capital for college: the constraints of family configuration”, **American Sociological Review**, v. 54, nr. 5 (oct. 1989), 844-855
- Steelman, Lala Carr; Powell, Brian, „Sponsoring the next generation: parental willingness to pay for higher education”, **American Journal of Sociology**, v. 96, nr. 6 (mai 1991), 1505-1529
- Stevenson, David Lee; Baker, David, „Shadow education and allocation in formal schooling: transition to University in Japan”, **American Journal of Sociology**, v. 97, nr. 6 (mai 1992), 1639-1657
- Stevenson, David Lee; Baker, David, „Mother's strategies for children's school achievement: managing the transition to high school”, **Sociology of Education**, v. 59, nr. 3 (iulie 1986), 156-166
- Turner, Ralph H., „Sponsored and Contest Mobility and the School System”, **American Sociological Review**, v.25, nr. 6 (decembrie 1960), 855-867.